

## Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri

FATİH KOCA

ÖĞR. GÖR. ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

neyzenfatihkoca@yahoo.com

### Özet

Her din, kendisine tabi olan insanları ibadetlerine çağırırken birbirinden farklı metodları kullanmıştır. İslam dininin ibadete çağrı yöntemi, diğer dinlerin uygulamalarına nazaran çok daha farklıdır. Çünkü Ezân, bizzat insanın kendi sesidir. Hz. Peygamber güzel ve gür sese hayati önem vermiş, İslamın sembollerinden birisi olan “Ezân”ın ise güzel sesli ve müzikîye vâkıf insanlar tarafından okunmasını tavsiye etmiştir. Kendi müezzinlerini de güzel sesli insanlardan seçmiştir. Bu makalede Hz. Peygamber'in en çok bilinen müezzini Hz. Bilal ve diğer müezzinleri ele alınmış ve bu müezzinlerin seslerine ve müzikîye olan vukûfiyeti üzerinde durulmuştur.

**Anahtar kelimeler:** Ezân, Müezzin, Mescid, Ses, Müsikî, Salât

### Abstract

All the religions have used different ways to invite their believers to the prayer. The way adopted in Islam is quite different. Because this invitation is realised by human voice. The Prophet Muhammad (Pbuh) attributed great importance to beautiful and strong human voice and wanted Azan to be called by people who had a beautiful voice and a good knowledge of music. He chose muezzins who called the faithful to prayer from those people who had such a beautiful voice. This article is intended to introduce the muezzins chosen by The Prophet Muhammad (Pbuh) and to give information about their voice characteristics and musical knowledge.

**Key terms:** Azan, Muezzin, Mosque, Masjid, Music, Voice, Salat, Prayer

## Giriş

Konuya başlamadan önce, müezzinlerin yaptıkları çok önemli bir görev olan Ezân okuma (Çağrı) hakkında bilgi vermek istiyoruz. Daha sonra Hz. Peygamber'in müezzinlerini konu edinen bölümü detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

## EZÂN

Ezân, insan sesiyle ve belirli lafızlarla namaz vaktinin geldiğini bildiren ve müminleri namaza çağırın bir davettir. Ezân'ın en önemli dini fonksiyonu, Müslümanları namaza davet ederken aynı zamanda Tevhîd (Allah'ın varlığı ve birliği), Nübüvvet (Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olması), ve ibadetle ebedi saadet ve kurtuluş (felah) arasındaki ilişki gibi İslam'ın bu önemli esaslarını günde beş kez Müslümanlara hatırlatmasıdır.<sup>1</sup>

Namaza çağrı olan Ezân'ın, diğer dinlerin ibadete davet şekillerinden en önemli farkı insan sesiyle olmasıdır. Güzel sesin varlıklar üzerindeki etkisi yadsınamaz.<sup>2</sup> Yaradan tarafından insana verilen nimetlerden birisi olan güzel sesin tüm canlılar üzerinde güçlü bir tesiri vardır. Çünkü güzel ses ve mûsikî, insanın duygularını ahenkli nağmelerle ifade etmesini sağlayan yardımcı bir dildir.<sup>3</sup> Bundan dolayı İslâm, ibadete çağrıda diğer davet yöntemleri yerine insan sesini tercih etmiştir. Dolayısıyla bu tercih her zaman İslâm mûsikîsi'nde insan sesinin ön planda olmasına sebep olmuştur.

Tarih boyunca güzel sesli insanlar, diğerlerine göre daha fazla itibar görmüştür.<sup>4</sup> Çünkü güzel ve terbiyeli sesin insanlar ve hayvanlar üzerindeki tesiri oldukça yüksektir.<sup>5</sup> Sesi iyi kullanma sanatı olan mûsikînin başlangıcını, insanlığın varoluşundan itibaren başlatabiliriz.<sup>6</sup> Sonuçta mûsikî, zamanla insanın duygu ve düşüncelerini yansıtabildiği önemli bir sanat dalı haline gelmiştir.

Hz. Peygamber, sonuçta bir beşerdir; bu beşerî fitratına binâen, O da güzel sestene etkilenmiştir. Ezân'ın ilk defa okunması gündeme geldiğinde, Hz. Peygamber'in Ezân'ı Hz. Bilâl'in okumasını istemesindeki sebep Hz. Bilâl'in sesinin gür ve güzel

1 Abdurrahman Çetin, "Ezan", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 36.

2 İbn Haldun, *Mukaddime*, Terc. Zakir Kadiri Ugan, MEB, İstanbul 1991, II, 423-437.

3 Ruhi Kalender, "Mûsikî ve İnsan", *AÜİFD*, Ankara 1998, XXXVII, 265.

4 İrfan Aycan, "İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", *AÜİFD*, Ankara 1998, XXXVIII, 155-193.

5 Ruhi Kalender, "Ruh Hastalıkları Tedavisinde Mûsikî", *AÜİFD*, Ankara 1989, XXXI, 274.

6 İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, 17-18.

olmasıdır.<sup>7</sup> Muhtemelen Hz. Peygamber, Hz. Bilâl'in sesini daha önceden dinlemiş ve bundan etkilenmiştir. Nitekim Hz. Bilâl aslen Habeşistanlıydı. Bazı araştırmalarda Habeşlilerin seslerini iyi kullandıkları ve güzel şarkı söylediklerine dair bilgiler aktarılmaktadır.<sup>8</sup> Bir hadîs-i şerîf'de de Hz. Peygamber "Ezân Habeşîlere aittir"<sup>9</sup> buyurarak Habeşlilerin sesinin güzelliğine vurgu yapmıştır.

Hz. Peygamber'in, müezzinlerini güzel ve gür sesli insanlardan seçtiği bilinmektedir. Hz. Bilâl dışındaki müezzinlerinin seslerinin de güzel olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Bu da dine davette güzel ve gür sesin önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Hz. Peygamber gibi kendisinden önceki peygamberlerin de güzel sese önem verdikleri bilinmektedir.<sup>10</sup>

Güzel sesin tesiri, sadece Ezân okuma ile sınırlı değildir. Güzel ses, Kur'an tilaveti açısından da son derece önemli ve gereklidir. Çünkü Kur'an, hem mâna hem de lafız açısından mûcizevî bir etkiye sahiptir.<sup>11</sup> Mâna açısından i'câzını ortaya koyabilmek için nasıl mütehdilere ihtiyaç var ise lafız güzelliğini ve ses insicâmını ortaya koyabilmek için de güzel sesli okuyuculara ihtiyaç vardır. Nitekim Hz. Peygamber de hadislerinde güzel sese vurgu yapmış "Kur'an'ı (güzel) seslerinize süsleyiniz"<sup>12</sup> buyurarak güzel sesin önemini ortaya koymuştur. İbn Mes'ûd'un Kur'an okuması ile Hz. Peygamber'in duygulanmasını buna örnek gösterebiliriz.<sup>13</sup> Kezâ, sahabîlerin Kur'an'ı güzel bir ses ile okumalarının, müşriklerin îman etmelerine vesile olduğunu gösteren örnekler de yaşanmıştır.<sup>14</sup> Günümüzde de güzel bir ses ve edâ ile okunan Kur'an-ı Kerim ya da Ezân'ın tesiriyle îman ile şereflenmiş birçok insan mevcuttur.

7 Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Sema*, Uludağ Yayınları, Bursa 1992, 14.

8 Uludağ, a.g.e., 90.

9 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Thk: Şuayb el-Ernaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1999, Hadis no: 8761, XIV, 368.

10 Mustafa Kılıç, "İslam Kültür Tarihinde Mûsikî", *AÜİFD*, XXXI, 40. Yıl Özel Sayısı, Ankara 1989, 405.

11 Kılıç, a.g. m., XXXI, 405.

12 Muhammed b. İsmâil Ebû Abdillâh el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1987, Tevhîd 52; Süleyman b. el-Eş'as Ebû Dâvud, *Sünen*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût (t.y.), Vitr 20.

13 Mehmet Akif Koç, "Kur'an Kıraatinde Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu", *AÜİFD*, Ankara 2010, c. 51, S. 2, 79-91.

14 Müşriklerin Hz. Ebû Bekir'in evinin avlusuna gelip onun lâhûtî sesinden Kur'an dinlemeleri ve bunu dâlarca tekrar etmeleri. Bkz. Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, Terc. Salih Tuğ, İstanbul 1993, I, 97-98; Hattaboğlu Ömer, Hz. Peygamber'i öldürme görevini alarak onu öldürmeye giderken kızkardeşi ile eniştesinin de Müslüman olduğunu öğrendi; hiddetle önce onları öldürmek için evlerine gitti. Evin önüne ulaştığında evlerinde Tâ-Hâ sûresinin okunduğunu işitti ve cazibesine kapılarak onlara ne okuduklarını sordu. Onların bilgi vermemesi karşısında onları dövdü. Ancak bu sûreyi okuyunca derhal Hz. Peygamber'e giden Hz. Ömer, İslam ile şereflendi. Bkz: Tâ-Hâ Sûresi'nin açıklaması, Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzî'l-Furkân Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Mealî*, İstanbul 2007, 311.

### A- Terim Olarak Ezân

Arapça bir kelime olan Ezân, e-z-n (أذن) kökünden gelmektedir. “أَذِنَ بالشَّيْءِ” ifadesi, “bir şeyi bildi/öğrendi”<sup>15</sup> anlamını taşımaktadır. Kelime bu anlamda Kur’ân-ı Kerîm’de kullanılmaktadır.<sup>16</sup> Kelime olarak “*bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek*” anlamlarına gelen Ezân özellikle “*namaz vaktini bildirmek*” anlamında kullanılmaktadır.<sup>17</sup> Terim olarak ise Ezân, vahiy ve rüya ile belirlenen sözlerle, farz namazların vaktinin geldiğini, müminlere duyurmayı ifade eder.<sup>18</sup> Ezân, İslâm dini’nin şiarı,<sup>19</sup> namaza davet; namaz ise insanı Yüce Yaradan’a yaklaştıran en kutsal ibadettir.<sup>20</sup>

Çeşitli sebeplerle okunacak olan Ezân’ı, sesi daha uzaklara duyurabilmek için yüksek sesle, yüksek bir mekândan okuyan kimseye de müezzin denir.<sup>21</sup> Hz. Adem yeryüzüne indirildiği zaman Cebrâil’in onun için Ezân okuduğu bilgisi de bazı eserlerde geçmektedir.<sup>22</sup> Bu bilgiye dayanarak Cebrâil’in ilk müezzin olduğu kanısına varılabilir. Ezân, Hz. İbrâhim’in çağrısından alınmış diyebiliriz.<sup>23</sup> O, insanları hacca çağırmış, Hz. Peygamber ise namaza çağrı olarak Ezân ile davet etmiştir.<sup>24</sup>

### B- Ezân Uygulamasının Başlangıcı

Hicretin birinci veya ikinci yılında<sup>25</sup> Ezân’ın vaz’ına sebep olan rüyâ hadisesi öncesinde Müslümanlar, güneşin hareketlerine göre vaktin girdiğini anlıyorlar ve namazlarını kılıyorlardı. Bununla birlikte sahâbe arasında Mescid-i

15 Muhammed b. Mukram İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru's- Sadr, “e-z-n” mad. Beyrût (t.y.), XIII, 9.

16 Bakara, 2/279; A'râf, 7/177; İbrâhîm, 14/7.

17 İbn Manzûr, “e-z-n” mad., XIII, 9.

18 Çetin, “Ezan”, *DİA*, XII, 36.

19 Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abillatif ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çev. ve şerh: Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988, II, 568.

20 Zebîdî, II, 562.

21 Hamidullah, II, 1084. Müezzin; sözlük olarak çağrıda bulunan, ezan okuyan, kâmet getiren kimsedir. Kur’ân-ı Kerîm’de iki ayette geçmektedir; Araf 7/44, Yusuf 12/70. Münâdilik, İslam öncesi Araplar arasında mevcuttur. Mekke’de Dâru’n-Nedve’de yapılan toplantılara insanlar münâdil vasıtasıyla çağırılırdı. Bkz. Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Müezzin”, *DİA*, XXXI, 491-495.

22 İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*, Ankara 1989, VIII, 367.

23 Hac, 22/27.

24 Küçükaşçı, “Müezzin”, *DİA*, XXXI, 491-495.

25 Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Cil, Beyrût H.1411., II, 159; Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1988, III, 283-284; Canan, VIII, 349; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, 146.

Nebevîde kılınmakta olan namazlar için bir çağrıda bulunulması gerektiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştü. Nitekim bir müddet sokaklarda “*Namaza! Namaza!*” şeklinde bir çağrıda bulunulmuştur.<sup>26</sup> Sahâbeden bazıları Hristiyanların yaptığı gibi çan (nâkûs) ile; bazıları Yahudilerin yaptığı gibi adına “*Bûk*”<sup>27</sup> denilen bir boru ile; diğer bazıları ise Mecûsîlerin ateş yakması gibi eski adetlerle namaza çağrı yapılmasını önerdiler, ancak Hz. Peygamber bunların hiçbirini uygun görmedi.<sup>28</sup> Bu farklı fikirler karşısında bir sonuca varılamamasından dolayı Hz. Peygamber’in düşünceli olduğunu gören Abdullah b. Zeyd b. Sa’lebe, Hz. Peygamberi bu halde görmüş olmanın etkisiyle meclisten ayrılmış ve o gece Ezân ile ilgili bir rüya görmüştür.<sup>29</sup> Rüyasında kendisine yeşil renkli kıyafetler içinde bir kişinin Ezân’ın sözlerini kendisine öğrettiğini Hz. Peygamber’e bildirmiştir. Bu rüyaya benzer bir rüyayı Ömer b. Hattab da gördüğünü ifade etmiştir. Hz. Peygamber’e ise Ezân, bu rüyaların hemen öncesinde vahiy ile bildirilmiştir.<sup>30</sup> Hz. Peygamber, görülen bu rüya hakkında “*Bu, inşallah hak-sâdik bir rüyadır*”<sup>31</sup> buyurmuş ve Abdullah b. Zeyd’e Ezân lafızlarını Hz. Bilâl’e öğretmesini ve Hz. Bilâl’in de bu lafızlarla Ezân okumasını emretmiştir.<sup>32</sup> Bunun üzerine Hz. Bilal, Beni Neccar oğullarından bir kadının evinin damına çıkarak ilk sabah Ezân’ını vaktinde okumuştur.<sup>33</sup> Ensâr’ın, “*o gün hasta olmasaydı Ezân’ı doğrudan doğruya Abdullah b. Zeyd okurdu*” şeklinde bir kanaate sahip olduğu nakledilmektedir.<sup>34</sup> Bu nakilden, Abdullah b. Zeyd’in sesinin de güzel olduğu anlaşılabilir. Ancak Hz. Peygamber’in Abdullah b. Zeyd’e Ezân’ı Hz. Bilâl’e öğretmesini emrederken “*Bilal’in sesi seninkinden daha güler*”<sup>35</sup> şeklinde bir ifade kullanması, iki güzel ses arasında bir karşılaştırma yaptığını ve Ezân’ın daha güzel sesli olan kimse tarafından okunmasını istediğini göstermektedir.

26 Zebîdi, II, 552.

27 İbn Hişam, *es-Sîret’un-Nebevîyye*, II, 149-151.

28 İbn Hişam, II, 149-151; İbn Kesîr, III, 284; Sarıçam, 146.

29 Muhammed b. Abdillâh b. Yahyâ İbn Seyyidi’n-Nâs, *Uyûnu’l-Eser fî Funûni’l-Meğâzi ve’ş-Şemâil ve ş-Siyer*, Müessesetü İzziddîn li’t-Tıbbâ ve’n-Neşr, Beyrût 1986, I, 269.

30 İbn Hişam, II, 149-151; Zebîdi, II, 556.

31 Ahmed, b. Hanbel, Hadis no: 16477, XXVI, 400.

32 İbn Hişam, III, 41.

33 İbn Hişam, III, 41.

34 İbn Seyyidi’n-Nâs, I, 269.

35 İbn Hişam, III, 41.

### C- Ezân'ın Hükümü

Ezân'ın Kur'an ile sâbit olduğuna şu ayetler delâlet etmektedir;<sup>36</sup> “Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu şüphesiz onların akılları ermeyen bir toplum olmalarındandır.”<sup>37</sup> “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.”<sup>38</sup> O halde Ezân, dinin önemli kavramlarından ve sembollerinden birisidir.

### D- Ez'an'ın Sözlere

Ezân şu sözlerden oluşmaktadır;

Allâhu Ekber, (*Allah en büyüktür*) 4 kez.

Eşhedü en Lâilâhe illallah, (*Allah'tan başka tanrı olmadığına şehâdet ederim*) 2 kez.

Eşhedü enne Muhammederrasûlullah, (*Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim*) 2 kez.

Hayye ale's-Salâh, (*Haydi namaza*) 2 kez.

Hayye ale'l-Felâh, (*Haydi kurtuluşa*) 2 kez.

es-Salâtu hayrun mine'n-nevm, (*Namaz uykudan hayırlıdır*) 2 kez, (*sadece sabah Ezân'ında okunur*) Bu bölüm, Hz. Bilâl'in ilavesidir.<sup>39</sup>

Allâhu Ekber, (*Allah en büyüktür*) 2 kez.

Lâilâhe illallâh,<sup>40</sup> (*Allah'tan başka tanrı yoktur*) 1 kez.

Ezân'ın o günden beri güzel sesli müezzinler tarafından okunması itibar görmüştür. Hz. Peygamber de bunu teşvik etmiş, Hz. Bilâl'e sesinin güzelliği ve etkisinden dolayı “Bizi namazla rahatlat ey Bilâl”<sup>41</sup> buyurarak, ezanın sesi güzel insanlar tarafından okunması gerektiğine işaret etmiştir.

### E- Tarihte Ezân

İslam dünyasında, tarih boyunca ezan ile Müslümanların özgürlüğü arasında çok yakın bir ilişki kurulmuştur. Nitekim Ezân'ın ilk ortaya çıktığı yer olan

36 Zebîdî, II, 551.

37 Mâide, 5/58.

38 Cuma, 62/9.

39 Mehmed Zihni Efendi, *el-Hakâyk mimmâ fi'l-Camii's-Sağir ve'l-Meşârik minel- Hadis*, İstanbul 1310/1892, 186-188.

40 Muhammed Hudarî, *Nâru'l-Yakin fi Sireti Seyyidi'l-Mürselin*, Beyrût 2006, s. 106; Zebîdî, II, 555.

41 Ebû Davud, Edeb 86.

Medine, aynı dönemdeki Mekke'ye göre Müslümanlar'ın dinlerini çok daha rahat bir şekilde yaşadıkları bir yerdi. Bu nedenle olsa gerek, İslam tarihinde Ezân'la Müslümanların ibadete çağrılması, Hz. Peygamber'in hicretinin hemen sonrasında Medine'de gerçekleşebilmiştir.

Hicretten sonraki dönemlerde de Ezan, İslam dünyasında fetih ve zaferlerin birer unsuru olmuştur. Mekke'nin fethedilmesinden sonra ele geçirilen her beldede ilk uygulama olarak fethi müjdelemek için "*Fetih Ezan'ı*" okunması bir adet haline gelmiştir.<sup>42</sup> Hz. Peygamber bu beldelere tayin ettiği valilere, İslam'a giren kabileler için imam ve müezzin tayin edilmesini emretmiş, tayin edilen bu kimselerin seslerinin güzel olmasına, Kur'an-ı Kerim'i gereği gibi güzel okuyan kişilerden seçilmesine dikkat edilmesini emretmiştir. Bunların yanında bu seçilen müezzinlerin mûsikîye vukûfiyeti olan kişilerden seçilmesine de özen gösterilmesini tavsiye etmiştir.<sup>43</sup> Hem Hz. Peygamber döneminde hem de ondan sonraki dönemlerde yerleşim merkezlerine atanan valilerin toplumu yönetme görevinin dışında camide imamlık ve hatiplik görevlerini de yapmakta oldukları bilinmektedir.<sup>44</sup> Bu, tayin edilen valilerin seçiminde onların kıraatinin ve fasih konuşmasının Hz. Peygamber ya da halife tarafından göz ardı edilmediği ve özenle seçildiğine bir işaret olarak telakki edilebilir.

## HZ. PEYGAMBER'İN MÜEZZİNLERİ

Hz. Peygamber'in müezzinlerinin araştırılması ile yakından ilgili bir diğer husus ise Asr-ı Saâdetteki müezzinlerin Ezân hizmetini nerelerde ve nasıl îfa ettikleri meselesidir. Çünkü Ezân, genellikle, mescidle birlikte düşünülen bir kavramdır. Ezan konusunda günümüzde de zaman zaman dile getirilen farklı yaklaşımlara ya da tartışmalara ışık tutması bakımından Hz. Peygamber zamanındaki mescidlerde takip edilen ezan uygulamasından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Makrîzî'nin aktardığına göre Asr-ı Saâdetde Medine'de Mescid-i Nebevî'de dokuz mescid bulunmakta idi.<sup>45</sup> Bu mescidlerde mü'minler, Hz.

42 Mustafa Uzun, "Ezan", *DİA*, XII, 43.

43 Küçükkaşçı, "Müezzin", *DİA*, XXXI, 491-495.

44 Ünal Kılıç, *Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik*, Yediveren Yayınları, Konuya 2004, s.105-106.

45 Takıyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî, *el-Mevâiz ve'l-l'tibâr bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Âsâr*, Mektebetü Medbûlâ, Kâhire 1997, III, 205; Ebû Dâvud'dan yapılan bu nakil bazı kaynaklarda mescitlerin sayısının Mescid-i Nebevî ile birlikte dokuz tane olduğu şeklinde yer almaktadır. Bununla birlikte Hz.

Bilâl'in Mescid-i Nebevî'den okuduğu Ezan'la namaz kılıyorlar idi.<sup>46</sup> Bu rivayet göz önüne alındığında Hz. Peygamber'in Medine'deki resmî görevli müezzinlerinin sadece Hz. Bilâl ile İbn Ümmi Mektûm'dan ibaret olduğu, Medine'deki diğer mescitlerde resmî bir müezzinin olmadığı, bu mescitlerde Mescid-i Nebevîden okunan Ezân'a göre namaz kılındığı, o dönemde merkezî Ezân uygulamasının var olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Mescid-i Nebevî'den okunan Ezân'ın ulaşması mümkün olmayan Kuba Mescidi'nde Sa'd el-Karaz'ın resmî bir müezzin olarak Ezân okuduğu da bilinmektedir.<sup>47</sup> Hicret sonrasında Medîne'nin nüfusunun onbinin üzerinde, eli kılıç tutan Müslümanların nüfusunun ise bin beşyüz civarında olduğu<sup>48</sup> ve Ezân'ın yüksek bir yerden okunduğu<sup>49</sup> göz önünde bulundurulduğunda, modern hayatın getirdiği şehir ortamının bulunmadığı Medîne'de, okunan tek bir Ezân'ın her yerden duyulması imkânsız ise de müezzinin okuduğu Ezân'ı en azından mescidin civarındaki Müslümanlara duyurdukları düşünülebilir.

Ezân okumada öncelik, güzel ses, gür ses, güzel okuma ve vakti iyi tayin edebilme şartıdır.<sup>50</sup> Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır; *“Ezân okurken sesini yükselt, zira müezzinin sesini işiten insan, cin, sair her şey kıyamet günü onun lehine şehâdet edecektir.”*<sup>51</sup> Yine başka bir hadîs-i şerif'de şöyle buyrulur: *“Müezzinler kıyamet günü, boyun itibarı ile insanların en uzun boylularını olacaklardır.”*<sup>52</sup> Diğer hadîs-i şeriflerde ise: *“Müezzin sesinin ulaştığı yere kadar bağışlanır. Sesini duyan her şey onu tasdik eder, ayrıca onun için namaz kılanların ecri vardır.”*<sup>53</sup> *Ezân okurken sesinizi yükseltin, çünkü her duyan kıyamet gününde onun lehine tanıklık edecektir.*<sup>54</sup>

Peygamber'in içerisinde namaz kıldığı ve kılmadığı başka mescidlerden bahsedilmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Moğoltây b. Kılıç b. Abdillâh el-Hıkrî, *el-İ'lâm bi Sünnetihi Aleyhi s-Selâm*, Suudi Arabistan, 1999, I, 1216 (vd.).

46 Makrîzî, III, 205.

47 Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, Thk. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul 1990-1993. I, 162; Kettânî, I, 156-157.

48 Hamidullah, I, 183.

49 Kettânî, I, 162. Kettânî, Mi'zene'nin (Minâre'nin) Hz. Peygamber hayatta iken olmadığını iddia etmektedir. O, Ezân'ların onun döneminde, Hz. Bilâl'in Hz. Hafsa'nın evindeki yüksek bir yerden ezan okuduğunu söylemektedir. Bkz. Kettânî aynı yer.

50 Canan, VIII, 319.

51 Ebu Davud, Salat 31.

52 Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mace el-Kazvinî, *Sünen*, Dârul-Fıkr, Beyrût (t.y.), Ezan 5.

53 Ebu Dâvûd, Salât 31; İbn Mâce, Ezân 5.

54 Buhârî, Ezân 5; Ahmed b. Şuayb Ebû Abdîrrahmân en-Nesâî, *Sünen*, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep 1986, Ezân 14.



Hz. Peygamber, Ezân'ın nasıl okunacağını şu ifadelerle ortaya koymuştur: Ebû Mahzûre'ye Resûlullah, *Haydi sesini yükseltip uzatarak (tercî yaparak) oku.*<sup>55</sup> Hz. Bilâl'e, *Ezân okuduğun zaman ağır ağır oku, kamet getirdiğin zaman ise acele ve çabuk getir.*<sup>56</sup> Yine Hz. Peygamber'in Hz. Bilâl'e, *“Ezân okurken parmaklarını kulaklarının üstüne koyarak okumasını emretti,*<sup>57</sup> ve şöyle dedi; *“Bu, sesin gür çıkması için daha iyidir”.*<sup>58</sup> Başka bir hadîs de ise; *“Elfâz-ı ezânı açık söyleyenden başkası size ezan okumasın”* buyurarak Ezân'ın açık ifadelerle okunmasını ve dinleyenleri de yormayacak şekilde okunmasını tavsiye etmiştir.<sup>59</sup> Ezân'ı dinleyenler için ise; *“Ezân'ı duyduğunuz zaman, tıpkı müezzinin söylediği gibi söyleyiniz”*<sup>60</sup> buyurmuş ve yine; *“Her kim Ezân'ı işittiği zaman; “Kılınmak üzere olan namazın ey Rabbi Celîl'i, Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm'a vesileyi, fazileti ihsân et. Bir de kendisine va'dettiğin Makâm-ı Mahmûd'u verip oraya vardır. Hiç şüpheli yok ki Sen, va'dinden dönmezsin”* derse, ona kıyamet gününde şefaât edeceğini müjdelemiştir.<sup>61</sup>

Mescid-i Nebevî'nin arka tarafına müezzinlerin Ezân okuması için *“Mi'zene-Minâre”*<sup>62</sup> adı verilen yüksekçe bir yer yapılmıştır. Müezzinler Ezân'ları buradan okurdu. Bayram namazına gidilirken müezzinler Hz. Peygamber'in önünde yürürler, ellerinde Habeş Necâsisi Ashame'nin hediye olarak gönderdiği ve adına *“Anaze”* denilen asayı taşırlardı. Resûlullah ve iki halife döneminde Cuma namazı için hutbeden önce sadece iç Ezân okunurdu. Hz. Osman döneminden itibaren ise, artan cemaatin durumu düşünülerek dış Ezân da okunmaya başlanmıştır.<sup>63</sup>

Hz. Peygamber hayatta iken onun müezzinliğini yapan dört müezzinden bahsedilir ki bunlar; Bilâl b. Rebâh el-Habeşî, Abdullah b. Ümmi Mektûm, Ebû Manzûre/Mahzûra, Sa'd b. Âz (Sa'du'l Karaz) dır.<sup>64</sup> Kettâni'nin et-

55 Ebû Dâvûd, Salât 28; Tercî; Şahadeteynin her birini müezzinin yavaşıca ve yalnız kendisi duyacak kadar okuduktan sonra yüksek sesle tekrar etmesine denir. Bkz. Zebîdî, II , 557.

56 Muhammed b. İsa Ebû İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût (t.y.), Salât 143.

57 İbn Mâce, Ezân 3.

58 İbn Mâce, Ezân 3.

59 Zebîdî, II , 567.

60 Tirmizî, Salât 154.

61 Zebîdî, II , 574.

62 Kettâni, I, 162.

63 Küçükkaşçı, “Müezzin”, *DİA*, XXXI, 491-495.

64 Ahmet Hakkı Turabî, *“İlk Dönem İslam Dünyasında Müsiki Çalışmalarına Bakış”*, MÜİFD, S. 13-14-15, 225-248, İstanbul 1997; Zebîdî, *Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, II, 560.

Terâtibu'l-İdâriyye isimli eserinde bu sayı sekize kadar çıkarılmıştır. Bu dört isme ilaveler, Ziyâd b. Hâris es-Sudâi, Abdülaziz b. Esam<sup>65</sup>, Sevbân ve Osman b. Affan'dır.<sup>66</sup> Ezan rüyasını gören Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe de kamet getirdiği için, onu da Hz. Peygamber'in müezzinleri arasında zikredebiliriz.<sup>67</sup>

Hız. Peygamber'in müezzinleri, yaptıkları bu görevi gönüllülük esasına dayanarak ifâ etmişlerdir. Asr-ı saâdet döneminde bu göreve istinaden belirli bir ücret aldıklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Müezzinlere ilk defa maaş bağlayan halife ise Hz. Osman'dır.<sup>68</sup> Ancak Hz. Ömer döneminde artan gelirler vesilesiyle memurlara bağlanan maaşla<sup>69</sup> müezzinlerin maaşlarının da göz önünde bulundurulduğu düşünülebilir.

## A- Hz. Peygamber'in Resmî Müezzinleri

### 1- Bilâl b. Rebâh el-Habeşî (ö.20/641)

İlk Müslümanlardan olan Bilâl b. Rebah el-Habeşî (ö.20/641),<sup>70</sup> imân ile müşerref olduktan sonra müşriklerin şiddetli işkencelerine maruz kalmışsa da kararında sebât göstermiştir.<sup>71</sup> Başlangıçta köle iken Hz. Ebû Bekir'in kendisini satın alıp azat etmesiyle Hz. Peygamber'e daim hizmet edip, sesinin güzelliği ve etkisinden dolayı Hz. Peygamber'in müezzini olmuştur.<sup>72</sup> Hz. Bilâl, görünüm itibariyle uzun boylu ve esmer tenlidir. Mekke müvelledlerinden<sup>73</sup> olup Habeşistanlıdır. Annesi Benû Cumah cariyelerinden Hamâme'dir.<sup>74</sup> Hicrî 20'de altmış üç yaşında Şam'da vefat etmiştir. Hz. Peygamber'in hazinedarlık hizmetini de yapan<sup>75</sup> Hz. Bilâl, ilk kez Ezân okuyan müezzindir. İlk kâmet getiren ise Abdullah b. Zeyd'dir.<sup>76</sup> Rüyayı Abdullah b. Zeyd görmüştür,

65 Abdülaziz'in, İbn Ümmü Mektûm olduğu konusunda bazı rivayetlerde mevcuttur. Bkz. Kettâni I, 156-159.

66 Kettâni, I, 156-159.

67 Kettâni, I, 157.

68 Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Târîhu'l- Hulefâ*, Matbaatü's-Seâde, Mısır 1952, s. 24.

69 Kılıç, s. 161-162.

70 Hayruddîn b. Mahmûd ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, (b.y.) 2002, II, 73.

71 Muhammed Yusuf Kandehevî, *Hayatü's-Sahabe*, Terc. Sıtkı Güllü, İstanbul 1990, II, 258.

72 Zebîdi, I, 578-579; İmam Kastalâni, *Merâbîb-i Ledünniyye Tercümesi*, Çev: Şâir Bâkî, Sad: H. Rahmi Yananlı, İstanbul 1983, I, 353.

73 Müvelled: Saf Arap olmayan, irken Arap olmayıp Araplar arasında yetişen kimse. Bkz. İbn Manzûr, "v-l-d" mad. III, 467.

74 Zebîdi, II, 578-579.

75 Zebîdi, II, 578-579.

76 Kettâni, I, 157.

ancak sesinin daha gür ve güçlü olmasından dolayı Hz. Peygamber'in emri ile Ezânları Hz. Bilâl okumuştur.

Belirtildiğine göre bir gece de iki Ezân okunurdu. Bunlardan ilki fecir'den önce sahabeyi teheccüde kaldırmak için okunan *Seherî Ezân'dır*. Bu ilk ezan Bilâli Habeşî tarafından okunmakta idi. Benî Neccâr'dan bir kadın şöyle der; “*Benim evim mescidin etrafındaki evlerin en yükseği idi. Bilâl de Ezân'ı burada okurdu. O, Ezân'dan önce hep şu duayı yapardı*”, “*Ey Allah'ım ben sana hamd eder ve Kureyş'in senin dinine karşı koymalarına karşı senden yardım dilerim.*” *O, bu duasını hiç terk etmedi.*<sup>77</sup> İkinci Ezân ise sabah namazının vaktini bildirmek için okunan sabah Ezân'ıdır. Bu Ezân'ı ise İbn. Ümmi Mektum okumakta idi. Hz. Bilâl sabah Ezân'ına mahsus olan “*es-Salâtü hayrun min'en-Nevm*” ibaresini sabah Ezân'ına ilave etmiştir. Bir sabah Hz. Bilâl Ezân için mescide geldiğinde Hz. Peygamber'in biraz dalmış olduğunu görür ve iki kere “*es-Salâtü hayrun min'en-Nevm*” diye seslenir. Bu Hz. Peygamber'in çok hoşuna gider ve; “*Bilâl bu ne güzel söz! Sabah Ezân'larını okuduğunda bunu söyle!*” diye emir buyurmuşlardır.<sup>78</sup> Buna “*tesvîb*”<sup>79</sup> denilir. Tesvîp lügat olarak, bir duyurma, yaptıktan sonra dönüp tekrar duyurma yapmaktır. Üçe ayrılır, birincisi ezandan sonraki kâmet, ikincisi sabah Ezân'ında okunan “*es-Salâtü hayrun minen-Nevm*” ibaresi, üçüncüsü ise halkın Ezân'a rağmen namaza yetişmekte ağır davranmalarından dolayı müezzinin “*Kad kâmeti ş-Salât*” demesidir.<sup>80</sup> Bu ilave Hz. Peygamber tarafından da tasdik edilmiştir. Hz. Bilâl Ezân okuduktan sonra Hz. Peygamber'in kapısı önünde durur, “*Allah'ın selâmı üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü, Selâm senin üzerine olsun, anam babam sana fedâ olsun, haydi namaza!*” derdi.<sup>81</sup> Hz. Bilâl Hz. Peygamber'in hücrelerinden çıkışını gözetler, O oradan çıkmadan kâmet getirmezdi.<sup>82</sup>

Hz. Bilâl Hz. Peygamber'in vefatından sonra derin bir üzüntü yaşamış, Halife Hz. Ebû Bekir'in ısrarı üzerine Medine'de bir müddet kalmış ancak onun vefatından sonra Hz. Ömer'den izin alarak Şam'a hicret etmiştir. Hz. Ömer'in bir keresinde Şam'a ziyaretinde Onun ısrarı üzerine Hz. Bilâl bir defaya mah-

77 İbn Hişam, *Sîret-i İbn Hişam*, Terc. Hasan Ege, İstanbul 1994, II,181.

78 Zebîdi, II,560.

79 Mehmed Zihni, s.186-188.

80 Canan, VIII,347.

81 Kettâni, I, 157-158.

82 Zebîdi, II,601.

sus Ezân okumuş, hem kendisi hem de Hz. Ömer karşılıklı gözyaşı dökmüşlerdir. Bu minval üzere bir gün Hz. Peygamber’i rüyasında görmüş, efendimiz kendisine rüyada “*Nedir bu ayrılık? Sen ey Bilâl bizi incittin, neden bizi ziyarete gelmezsin*” buyurarak Medine’ye çağırmıştır. O da Medine’ye gitmiş Ravza-i Mutahhara’nın toprağına yüz sürmüş, daha sonra Hz. Peygamber’in torunlarını görüp ikisine sarılarak ağlamıştır. Sabah Ezân’ını okuyarak ehli-Medine’ye o sabah duygusal atmosfer yaşatmış, ancak Ezân’ın yarısında bayılarak yere düşmüştür. Medine’de fazla kalmamış, Şam’a geri dönmüş ve altmış üç yaşında orada vefat etmiştir.<sup>83</sup>

## 2- Abdullah b. Ümmi Mektûm (ö.23/643)

Kettâni’nin *et-Terâtibü l-İdâriyye*’sinde geçen bilgilere göre Abdülaziz b. Esam da Hz. Peygamber’in müezzinlerindedir. Buradaki bilgilere göre bu sahabînin, Abdullah b. Ümmi Mektûm olduğu söylenmektedir. Yani bu ikisi ayrı müezzinler değil aslında aynı kişidir.<sup>84</sup>

Ümmi Mektûm’un (ö.23/643)<sup>85</sup> asıl ismi Amr b. Kays’tır. Babası Kays, Hz. Hatice validemizin dayısı Kays b. Zâide b. el-Esam’dır.<sup>86</sup> Annesi Ümmi Mektûm Âtike binti Abdullah el-Mahzûmiye’dır.<sup>87</sup> Ümmi Mektûm âmâ yani görme özürülü idi. Ümmi Mektûm’un birgün Hz. Peygamber’in huzuruna gelip İslam hakkında kendisinden bilgi almaya geldiğini beyan ettiği sırada Hz. Peygamber kibirli bazı müşrik liderler ile görüşmekte idi. Onun bu sorusuna Hz. Peygamber çok meşgul olduğu için yüzünü ekşitip öteye dönmüş, yanındakileri dinlemeye devam etmişti. Kur’an-ı Kerîm’in 80. Sûresi olan Abese Sûresi, işte bu olaya binâen nazil olmuştur.<sup>88</sup>

İbn Ümmi Mektûm Kureyş’den ve muhacirlerin önde gelenlerindedir. Hz. Peygamber Medine’den cihat için çıktıklarında onu yerine vekil tayin etmiş, namazların imamlığını da yine o yapmıştır. Bu, on üç defa olmuştur. Hz. Peygamber Tebuk seferine çıktığında ise yine âmâ olan İtyân b. Mâlikî’yi imam olarak tayin etmiştir.<sup>89</sup>

83 Mehmed Zihni, s.186-188; Kettâni, I, 157; Canan, VIII, 354.

84 Kettâni, I, 156-157.

85 Ziriklî, V, 83.

86 Mehmed Zihni, s. 13-14.

87 Zebîdi, II, 579.

88 Bkz. Kur’an-ı Kerim, Abese, (584. Dipnot), DİB, Heyet, Ankara 2009.

89 Mehmed Zihni, 13-14.

Hız. Bilâl sabah ezanını geceleyin okur, Ümmi Mektûm ise fecr doğmadıkça ezanı okumazdı. Bundan şunu anlarız, birinci ezanı Bilâl, ikinci ezanı ise Ümmi Mektûm okurdu. Hz. Peygamber imsak vaktini belirlemek için şöyle buyurur; “*Bilâl ezan okuyunca yiyin için tâ ki Ümmi Mektûm ezan okuyana dek.*”<sup>90</sup> İbn Ümmi Mektûm Hz. Ömer zamanında Kadisiye muharebesine siyah bir bayrak ile katılmış ve bu muharebede şehit düşmüştür.<sup>91</sup>

### 3- Ebû Mahzûre (ö.59/679)

Semure b. Muir, Evs b. Muir ya da Muir b. Mahzûre diye anılır. Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber, Ebû Mahzûre'nin (ö.59/679)<sup>92</sup> Mekke'nin dışında bir yerde Mekkeli gençlerle Ezân'ı alaya alarak okuduğunu işitmiş ve onu huzura çağırılmıştır. O, kendisinin idam edileceğini zannetmiş, ancak Hz. Peygamber'in onu imana davet etmesiyle iman ile müşerref olmuştur. Bu olaydan sonra Hz. Peygamber onu Harem-i Şerif'e müezzin tayin etmiştir.<sup>93</sup>

Hız. Peygamber'in yirmi kadar kişiye Ezân okutup dinlediği ve içlerinden Ebû Mahzûre'nin sesini beğenerek ona Ezân cümlelerini öğrettiği de rivayet edilir.<sup>94</sup> Ebû Mahzûre, o gün Hz. Peygamber'in kendisine Ezân'ı okuma usûlünü öğrettiğini ve başının ön kısmını meshettiğini söyler.<sup>95</sup> Ebû Mahzûre Ezân'ı Tercî<sup>96</sup> yaparak okur, Hz. Bilâl ise Tercî yapmadan okurdu.<sup>97</sup> Kendisinin sesi gür ve güzeldi. Vefatına kadar Harem-i Şerif'in müezzinliğini yapmıştır. Ondan sonra bu görevi amcazâdeleri, onlardan sonra da müezzinlik görevi Rebia b. Sa'd oğullarına geçmiştir.<sup>98</sup>

Hız. Ömer'in, kendisine şöyle dediği de rivayet edilmektedir; “*Bağırduğun vakit göbeğinin altı yarılır diye korkmaz mısın?*”<sup>99</sup> Ebû Mahzûre Mekke okuyuşunun kurucusu kabul edilmiştir.<sup>100</sup>

90 İbn Ümmi Mektûm'un ikinci Ezân'ı, imsak vaktinin geldiği anlamını ifade etmektedir. Zebîdî, II, 579-580; Mehmed Zihni, 13-14.

91 Mehmed Zihni, 13-14.

92 Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 31.

93 Mehmed Zihni, 13-14, 139-140.

94 Küçükaşçı, “Müezzin” *DİA*, XXXI, 491-495.

95 Ebû Dâvûd, Salat 28; Nesâî, Ezan 3,4.

96 Tercî: Şahadeteynin her birinin müezzinin yavaşça ve yalnız kendisi duyacak kadar okuduktan sonra yüksek sesle tekrar etmesi.

97 Zebîdî, II, 560.

98 Mehmed Zihni, 139-140; Canan, VIII, 350-351.

99 Mehmed Zihni, 139-140.

100 Küçükaşçı, “Müezzin” *DİA*, XXXI, 491-495.

#### 4- Sa'd b. Âid<sup>101</sup> (Sa'du'l Karaz)

Sa'd el-Kuraz/Karaz Hz. Peygamber'in müezzinlerindedir.<sup>102</sup> Hz. Peygamber Kuba'ya geldiğinde yanında daima Hz. Bilâl'i de getirir ona orada Ezân okutur, orada bulunan Müslümanlar da Ezân'ı duyunca mescide toplanırlardı. Bir defasında Kuba'ya yanında Bilâl olmaksızın gelmişti. Orada bulunan Sa'd el-Kurâz hemen hurma ağacına çıkarak Ezân okumaya başladı. Hz. Peygamber ona bunu neden yaptığını sorduğunda Sa'd; “*Ey Allah'ın elçisi, sen gelince zencilerin sana baktığını ve sana bir şeyler yapacaklarından korktum. Halkın hemen buraya toplanmasını sağlamak amacıyla Ezân okudum*” dedi. Hz. Peygamber de buna karşılık ona; “*İyi yaptın. Bilâl'i yanımda görmediğin zaman sen Ezân oku!*” buyurarak ona tenbihte bulunmuştur. Hz. Peygamber ona özellikle Kubâ mescidinde Ezân okuması için müsaade etmiştir.<sup>103</sup>

O, Hz. Peygamber hayatta iken üç kez Ezân okumuştur.<sup>104</sup> Hz. Bilâl Şam'a gidince Kuba'da Ezân okumakta olan Sa'd, daha sonra Mescid-i Nebevî'de de Ezân okumuştur.<sup>105</sup> Hz. Ebû Bekir halife olunca Sa'd onun kapısı önünde durur; “*Allah'ın selam, rahmet ve bereketi üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü'nün halifesi, haydi namaza, haydi felâha*” derdi.<sup>106</sup>

Sa'd b. Âid Medine okuyuşunun kurucusu kabul edilmektedir.<sup>107</sup> Sa'du'l-Karaz'ın, Haccâc'ın (ö.94/714)<sup>108</sup> zamanına kadar yaşadığı belirtilmektedir. Sa'du'l-Karaz'ın vefatından sonra Mescid-i Nebevî'de Ezân okuma görevi oğulları tarafından da sürdürülmüştür.<sup>109</sup>

### B- Hz. Peygamber Döneminde Muhtelif Zamanlarda Müezzinlik Yapanlar

#### 1- Ziyâd b. el-Hâris es-Sudâi

Ziyâd b. Hâris es-Sudâi, Hz. Peygamber'in müezzinlerindedir. Bir defasında Hz. Bilâl'in mescidde olmayışından dolayı sabah namazında Ezân oku-

101 Sa'd b. Âid'in adı Sa'd b. Aiz olarak da verilmiştir. Bkz: Zebîdî, II, 560.

102 Kettânî, I, 156-157.

103 Şihâbuddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Cil, Beyrût 1412/1991, III, 65.

104 Kandehlevî, III, 384.

105 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III,65; Kettânî, I, 157.

106 Kettânî, I, 158.

107 Küçükaşçı, “Müezzin” *DİA*, XXXI, 491-495.

108 Ahmet Lütfî Kazancı, “*Haccâc b. Yusuf es-Sakaftî*”, *UÛİFD*, IV/IV, Bursa 1992.

109 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 65.

muştur. Hz. Bilâl ise namaza yetişmiş, kamet getirmeyi istemiş, ancak bunun üzerine Hz. Peygamber; “*Sudâiler'in kardeşi Ezân okudu. Ezân'ı kim okuduy-  
sa kâmeti de o yapsın*” buyurmuştur.<sup>110</sup>

Sudâî'nin bilahere Mısır'a yerleştiği ve burada büyük itibar gördüğü daha sonra Medine'ye gelerek Muaviye b. Ebî Süfyân'ın hilafeti zamanında, burada vefat ettiği belirtilmektedir.<sup>111</sup>

### 2- Sevbân (ö.54/674)

Sevbân Hz. Peygamber'in azatlı kölelerindedir. Aslen Serat'lıdır. Burası Mekke ile Yemen arasında bir yerdir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Vaktiyle esir düşmüş, Hz. Peygamber de onu satın alarak kendisine “*İster memleketine dön, istersen bizimle kal*” buyurmuşlardır. Kendisinin rivayet ettiği bir hadîste; “*Bir defasında Ezân okuyup Nebî'nin yanına girdim ve ey Allah'ın Resûlü, ben Ezân okudum dedim. Bunun üzerine Resûlullah; “Sabah olmadıkça Ezân okuma” buyurdu. Sonra ona gelerek tekrar “Ezân okudum” dedim, O da; “Fecri görmedikçe Ezân okuma buyurdu”. Sonra kendisine üçüncü defa gelerek “Ezân okudum” deyince, iki elini birleştirip sonra birbirinden ayırdı ve “Onu böyle görmedikçe Ezân okuma” buyurdu.*<sup>112</sup>

Ezân lafızları ikişerdir. Hz. Bilâl Ezân lafızlarını ikişerli okur, kameti tek getirir, Abdullah b. Zeyd rüyada Ezân'ın da kametin de ikişerli olarak öğretiltiğini beyan ederek hem Ezân'ı hem de kameti ikişerli okurdu. Sevbân'ın da Ezân'ı ikişerli okuduğu zikredilir.<sup>113</sup> Hz. Peygamber'in vefatıyla Suriye ve Mısır'a gitmiş, Mısır'ın fethinde bulunmuş, yüzyirmi dört hadîs rivayet etmiştir. Hicrî 54 yılında Hıms'da vefat etmiştir.<sup>114</sup>

### 3- Osman b. Affan (ö.35/656)

Tam adı, Osman b. Affân b. Ebi'l-âs b. Ümeyye b. Abdi's-Şems b. Abdi Menâf el-Kuraşî el-Emevî'dir.<sup>115</sup> Hz. Ebu Bekr'in İslam'a davet etmesiyle Müslüman olmuştur.<sup>116</sup> Hz. Peygamber'in kızlarından önce Rukıyye, daha sonra ise Ümmü Külsûm ile evlenmiştir. Hz. Peygamber'in üçüncü halifesi

110 Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdir, Beyrût (t.y.), VII, 503.

111 İbn Sa'd, VII, 503-504.

112 Kettâni, I, 158.

113 Zebidî, II, 559.

114 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,413; Mehmed Zihni, 193-194.

115 İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, Beyrût (t.y.),1,749; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 456.

116 İbnu'l-Esîr, I, 749.

olan Hz. Osman (ö.35/656)<sup>117</sup> Resûlulah'ın müezzinleri arasında zikredebiliriz. O, Hz. Peygamber'in huzurunda, minberin yanında Ezân okumuştur.<sup>118</sup>

#### 4- Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe (ö.32-33/652-653)

Sâhibü rüyâ<sup>119</sup> diye meşhur olan Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe, Ezân rüyasını gören ve Hz. Peygamber'e haber veren sahabîdir.<sup>120</sup> Ezân okuduğuna dair rivayet bulunmayan bu zâtı burada Ezân rüyası dışında zikretmemizin sebebi ise, "Ezân'ı Bilâl okudu, kameti ise Abdullah b. Zeyd getirdi"<sup>121</sup> rivayetidir. Kamet getirmek de müezzinlik hizmetinin bir görevi olduğu için Hz. Peygamber'in sabit müezzinlerinin dışında Abdullah b. Zeyd'i, Hz. Peygamber'in müezzinlerinden biri olarak zikredebiliriz.

Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe b. Abbdırabbih b. Zeydi'l-Hars b. Hazrec (ö.32/652)<sup>122</sup> veya (ö.33/653)<sup>123</sup> Bedir savaşına katılmış Uhud'da şehid olmuştur.<sup>124</sup>

#### Sonuç

Bu bilgiler ışığında, Hz. Peygamber'in müezzinlerde aradığı özellikleri şu şekilde değerlendirebiliriz;

1. Sesinin güzel ve etkili olması<sup>125</sup>
2. Sesini güzel bir şekilde kullanabilmesi<sup>126</sup>
3. Elfâz-ı Ezân'ı sesle süsleyerek okuması<sup>127</sup>
4. Elfâz-ı Ezân'ı doğru telaffuzlarla okuması<sup>128</sup>
5. Sesinin gür olması<sup>129</sup>
6. Yeterli derecede mûsikîye vâkıf olması<sup>130</sup>

117 Zirikî, IV, 210.

118 Makrîzî, III, 204; Kettânî, 158.

119 İsmail Lütî Çakan, "Abdullah b. Zeyd", *DİA*, I, 144.

120 İbn Hişâm, III, 41; Zebîdî, II, 556.

121 Kettânî, I, 157.

122 Şihâbuddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu'l-Tehzib*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1984, V, 197.

123 Muhammed b. Cerîr Ebû Ca'fer et-Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1407/1986, II,629.

124 İbn Hacer, *Tehzibu'l-Tehzib*, V,197.

125 Uludağ, 14.

126 Uludağ, 14; Uludağ, 90.

127 Buhârî, *Tevhid* 52; Ebu Davud, *Vitr* 20.

128 İbn Hişâm, III, 41.

129 İbn Hişâm, III, 41.

130 Küçükaşçı, "Müezzin", *DİA*, XXXI, 491-495.



7. Ezân vaktini iyi tayin edebilmesi<sup>131</sup>
8. Sesini yükselterek okuması<sup>132</sup>
9. Tercî yaparak okuması<sup>133</sup>
10. Ezânı ağır ağır okuması<sup>134</sup>
11. Başparmakları kulaklarının üstüne koyarak ezanı okuması<sup>135</sup>
12. Dinleyenleri yormayacak şekilde okuması<sup>136</sup>
13. Ezânı yüksek bir yerden okuması<sup>137</sup>

Hız. Peygamber'in müezzinlerde aradığı bu özellikleri sıraladıktan sonra müezzinlerin bunların dışında güzel bir Ezân okuyabilmeleri için şu hususlara da dikkat etmeleri gerekmektedir.

a. Diyafram nefesi alarak, nefesi tasarruflu kullanmak.

b. Müezzin kendi sesinin ses aralığını bilmeli, çok tiz veya çok pes sestem başlamamalı, başladığı perde ile Ezân'ı sonlandırmalı. Gereksiz uzatmalardan kaçınmalıdır.<sup>138</sup>

Din-i İslâm'ın şiarı Ezân, özelde namaza davetin bir ilanı olmakla beraber, genelde İslâm'a davetin bir ilanıdır. Allah'ın varlığı ve birliğini, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu ve ebedî saâdetin ahiret inancı olduğunu vurgulayan Ezân, onu dinleyenleri İslâm'a davet eder. Bu davetin ise gelişigüzel bir şekilde yapılamayacağını, sesi gür ve güzel sesli insanlarla, insanların gönüllerine işleyecek bir ahenk ve usûl ile yapılması gerektiğini, Hz. Peygamber'in müezzinlerini tanıyarak öğrenebiliriz.

### Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Müessesetü'r-Risâle, Thk: Şuayb el-Ernaût, Beyrût 1999.
- Akdoğan Bayram, *Türk Din Müsikisi Dersleri*, Ankara 2010.
- Aycan, İrfan, "İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", *AÜİFD*, c. XXXVIII, s. 155-193. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1998.

131 Canan, VIII, 319.

132 Ebu Davud, Salat 31.

133 Ebu Davud, Salat 28.

134 Tirmizi, Salat 143.

135 İbn Mace, Ezan 3.

136 Zebîdî, II, 567.

137 Kettânî, I, 162.

138 Bayram Akdoğan, *Türk Din Müsikisi Dersleri*, Ankara 2010, 203.

- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1987.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989.
- Çakan, İsmail Lütfi, “Abdullah b. Zeyd”, *DİA*, I, 144, İstanbul 1995.
- Çetin, Abdurrahman, “Ezan”, *DİA*, XII, 36, İstanbul 1995.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût (t.y.).
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Feyzü'l-Fûrkân Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Server İletişim, İstanbul 2007.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Terc. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Hıkrî, Moğoltây b. Kılıç b. Abdillâh, *el-İ'lâm bi Sunnetihi Aleyhi's-Selâm*, Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye 1999.
- Hudarî, Muhammed, *Nûru'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn*, Dâru'l-Yemâme, Beyrût 2006.
- İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Cîl, Beyrût H. 1412.
- \_\_\_\_\_, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Fıkr, Beyrût 1984.
- İbn Haldûn, *Mukaddime*, Terc. Zakir Kadiri Ugan, c. II, MEB, İstanbul 1991.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Cîl, Beyrût H. 1411.
- , *Sîret-i İbn Hişam*, Terc. Hasan Ege, II/181, Kahraman Yayınları, İstanbul 1994.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, Dâru'l-Fıkr, Beyrût (t.y.).
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukram, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrût (t.y.).
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Meârif, Kahire (t.y.).
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdir, Beyrût (t.y.).
- İbn Seyyidi'n-Nâs, Muhammed b. Abdillâh b. Yahyâ, *Uyûnu'l-Eser fî Funûni'l-Meğâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Müessesetü İzziddîn li't-Tıbbâ ve'n-Neşr, Beyrût 1986.
- İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, (m.y.), Beyrût (t.y.).

- Kalender, Ruhi, "Mûsikî ve İnsan", *AÜİFD*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1998. c. XXXVII, s. 263-272.
- \_\_\_\_\_, "Ruh Hastalıkları Tedavisinde Mûsikî", *AÜİFD*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989., c. XXXI, s. 271-281.
- el-Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtü's-Sahabe*, Terc. Sıtkı Gülle, Divan Yayınları, İstanbul 1990.
- Kastalâni İmam-ı, *Merâbib-i Ledünniyye Tercümesi*, Çev: Şâir Bâkî, Sad: H. Rahmi Yananlı, İstanbul 1983.
- Kazancı, Ahmet Lütfî, "Haccâc b. Yusuf es-Sakafî", *UÜİFD*, IV/IV, Bursa 1992.
- el-Kettâni, Muhammed Abdülhay, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, Tah. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul 1990-1993.
- Kılıç, Mustafa, "İslam Kültür Tarihinde Mûsikî", *AÜİFD*, c. XXXI, s. 405, 40. Yıl Özel Sayısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989.
- Kılıç, Ünal, *Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik*, Konya 2004.
- Koç, Mehmet Akif, "Kur'an Kıraatinde Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu", *AÜİFD*, c. 51, S. 2, s. 79-91. A. Ü. Basımevi, Ankara 2010.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Müezzin", *DİA*, c. XXXI, s. 491-495, İstanbul 1995.
- el-Makrîzî, Takıyuddîn Ahmed b. Alî, *el-Mevâiz ve'l-İ'tibâr bi Zikri'l-Hutat ve'l-Âsâr*, Mektebetü Medbûlâ, Kâhire 1997.
- Mehmed Zihni Efendi, *el-Hakâyık mimmâ fi'l-Camii's-Sağır ve'l-Meşârik min Hadîs*, (m.y.), İstanbul H. 1310.
- en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdirrahmân, *Sünen*, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Halep 1986.
- Özkan, İsmail Hakkı, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Târîhu'l-Hulefâ*, Matbaatü's-Seâde, Mısır 1952.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr Ebû Ca'fer, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût H. 1407.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ Ebû İsâ, *Sünen*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût (t.y.)

Turabi, Ahmet Hakkı, “İlk Dönem İslam Dünyasında Mûsikî Çalışmalarına Bakış”, *MÜİFD*, S. 13-14-15, s. 225-248, İstanbul 1997.

Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsikî ve Sema*’, Uludağ Yayınları, Bursa 1976-1992.

Uzun, Mustafa, “Ezan”, *DİA*, c. XII, s. 43, İstanbul 1995.

ez-Zebîdî, Zeynuddîn Ahmed b. Ahmed b. Abillatif, çev. ve şerh: Ahmed Naim, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Gaye Matbaacılık, Ankara 1988.

ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd ez-, *el-A’lâm*, Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, (b.y.) 2002.